

פירות שספק אם הופרשו מהם תרומות ומעשרות

השולחן ערוך פסק כרמב"ם:

שולחן ערוך יורה דעה סימן שלא סעיף ב:

בזמן הזה, אפילו במקום שהחזיקו בו עולי בבל, ואפילו בימי עזרא אין חיוב תרומות ומעשרות מן התורה, אלא מדבריהם. מפני שנאמר: "כי תבואו", משמע ביאת כולכם ולא ביאת מקצתן כמו שהיתה בימי עזרא.

ג. פירות שספק אם הופרשה מהם תרומה

הרשב"א כתב שבספק חלה (והוא הדין לתרומה) שחיובה מדרבנן בזמן הזה, יש להקל:

פסקי חלה לרשב"א שער ד אות ג:

עכשיו שאין חלה דאורייתא אלא דרבנן מסתברא שהולכין בה להקל ככל ספקי דרבנן.

לעומת זאת, המשנה למלך כתב שחכמים החמירו בספק תרומה:

משנה למלך הלכות תרומות פרק ז הלכה יז:

תרומה בזמן הזה, אף שהיא דרבנן, דינה כשל תורה ממש לכל ספיקותיה זולת לענין תערובת.

הגר"ע יוסף הכריע למעשה כדברי הרשב"א:

שו"ת יביע אומר חלק ו - יורה דעה סימן כח:

מכיון שדעת מרן להקל כדברי רוב האחרונים... נראה שהעיקר לדינא דאף בספק בתרומה בזמן הזה נקטינן לקולא.

❖ **לאור זאת, האם ביום שמרבית הפירות שבשוק מעושרים, מותר לאכול פירות שלא ידוע מה מקורן, מבלי להפריש תרומות ומעשרות?**

מאכל שניתן להמתין מלאוכלו מבלי להתבסס על ביטול ברוב, הורו חכמים להמתין ולא לאוכלו:

שולחן ערוך יורה דעה סימן קב סעיף א:

כל דבר שיש לו מתירין, כגון ביצה שנולדה ביום טוב שראויה (=מותרת באכילה) למחר, אם נתערבה באחרות... אינה בטלה אפילו באלף.

נחלקו האחרונים, האם הלכה זו נוהגת רק לגבי תערובת, או גם לגבי מאכל שקיים ספק לגבי מקורו:

פתחי תשובה שם ס"ק א:

עיין בשו"ת שבסוף ספר סידורו של שבת תשובה ג' שנסתפק בדבר שיש לו מתירין... אי אמרינן כל דפריש מרובא פריש... דהא אנן מחזקין דאין כאן איסור כלל, או לא אמרינן כלל בדבר שיש לו מתירין אזלינן בתר רובא אף בכהאי גוונא, והאריך בזה ולבסוף העלה דאף בכהאי גוונא לא אמרינן כל דפריש כו' וזה הוא גם כן בכלל דבר שיש לו מתירין... ועיין בספר צל"ח על ביצה ד' יו"ד ע"ב בד"ה והואיל שהאריך להביא ראיה דאמרינן בדבר שיש לו מתירין כל דפריש מרובא פריש ע"ש. וכן נראה דעת החוות יאיר בסימן קל"ג ע"ש.

למעשה הגר"ע יוסף הכריע להקל בדבר:

שו"ת יביע אומר חלק י - אורח חיים סימן לו:

קימא לן דמהני בדבר שיש לו מתירין הכלל דכל דפריש מרובא פריש... ואף על גב דקימא לן שאם נתערבה (ביצה שנולדה ביו"ט) באלף כולן אסורות, שאני הכא דלא אתחזק איסורא.

הקדמה:

הקב"ה ציווה אותנו להפריש תרומות ומעשרות, כדי שנזכור את ה' שמיטיב לנו ומספק את צרכינו, על כן מפרשים מעט מהפירות לשם ה', למשרתיו הכהנים והלוויים (ע"פ ספר החינוך מצווה תקז).

❖ **שאלה: חיילים שקיבלו תרומה של פירות וירקות, האם רשאים לאוכלם? האם עליהם להפריש מהם תרומות ומעשרות?**

א. חשוב לערלה

❖ **האם חיילים המקבלים פירות צריכים לחשוש שהפירות ערלה?**

השולחן ערוך פסק שמותר לשתות יין מגפני הגויים כיוון שרוב הגפנים אינם ערלה:

שולחן ערוך יורה דעה סימן רצד סעיף יז:

אף על פי שמנהג עובדי אדמה להבריר גפנים בכל שנה, מותר לשתות יין מגפני העובדי כוכבים, משום דספק ערלה מותר... ויש למצוא היתר גם לבני ארץ ישראל בין של כרמי העובדי כוכבים, משום דרובא דגפנים לאו ערלה נינהו.

וכך כתב למעשה הגרש"ז אוירבך, שכאשר רוב הפרות אינם ערלה אין צריך לחשוש לכך:

שו"ת מנחת שלמה חלק א סימן עא:

במקום שרוב הפירות אינם ערלה מסתבר שהלוקח פירות מן השוק ממוכר שהוא קל דעת אשר אינו שם כלל על לבו לדעת אם הפירות הם ערלה או לא... לגבי הלוקח... אזלינן בתר רובא חשוב.

ב. תרומות ומעשרות בזמן הזה - דאורייתא או דרבנן

נחלקו האמוראים בתוקף החיוב להפריש תרומה בזמן הזה:

תלמוד בבלי מסכת יבמות דף פא עמוד א:

אמר ריש לקיש... תרומה בזמן הזה, דרבנן... אמר ליה ר' יוחנן לריש לקיש: מי סברת תרומה בזמן הזה דרבנן? אמר ליה: אין (כן).

הרמב"ם פסק שתרומה בזמן הזה דרבנן:

רמב"ם הלכות תרומות פרק א הלכה כו:

התרומה בזמן הזה, ואפילו במקום שהחזיקו עולי בבל, ואפילו בימי עזרא, אינה מן התורה אלא מדבריהן. שאין לך תרומה של תורה אלא בארץ ישראל בלבד ובזמן שכל ישראל שם, שנאמר: "כי תבואו" ביאת כולכם, כשהיו בירושה ראשונה וכמו שהן עתידין לחזור בירושה שלישית, לא כשהיו בירושה שנייה שהיתה בימי עזרא שהיתה ביאת מקצתן ולפיכך לא חייבה אותן מן התורה, וכן יראה לי שהוא הדין במעשרות שאין חייבין בזמן הזה אלא מדבריהם כתרומה.

❖ **לשיטת הרמב"ם מתי תרומות ומעשרות יהיו דאורייתא?**

הראב"ד חלק על הרמב"ם וכתב:

השגת הראב"ד שם:

אמר אברהם: לא כיון להלכה יפה, דהא קימא לן כרבי יוחנן דאמר ביבמות תרומה בזמן הזה דאורייתא.

ורוב השוק מתוקן היה נראה לכאורה דאזלינן בתר רובא אפילו אם המוכרים ידועים לחשודים.

בדומה לכך כתב בשו"ת אורחותיך למדני:

אורחותיך למדני חלק ג סימן צה:

נראה שלא שייך דין עם הארץ בזמנינו, שאם הוא איש כשר הוא נוטל תרומות ומעשרות, ואם הוא אינו שומר תורה ומצוות הוא אינו נוטל אף תרומה גדולה, ודלא כעם הארץ שנוטל תרומה גדולה כיון שיש בה עון מיתה... ולכן לא שייך תקנת דמאי בזמנינו, אלא רק לאזיל אחר עיקר הדין... ולכן בנדון דידן יש לומר כל קבוע כמחצה על מחצה דמי ויש לאזיל בדברנו לקולא.

טעם אחר להקל בהפרשת תרומות ומעשרות מפירות שלא נודע מקורם, כתב הגר"ע יוסף:

חזון עובדיה תרומות עמוד קלה:

הלוקח פירות מן השוק, ויש ספק אם הופרשו מהם תרומות ומעשרות, כיון שיש כיום השגחה משלוחי הרבנות הראשית להפריש מן הפירות תרומות ומעשרות בשוק הסיטונאים, מן הדין אין צורך להחמיר ליטול מהם תרומות ומעשרות, מפני שיש ספק ספיקא להקל, ואם רצה להחמיר ליטול מהם תרומות ומעשרות (בלא ברכה) רשאי לתרום שלא מן המוקף - יש כאן ספק ספיקא להקל, שמא מעושרים הם, ושמן מקרקע של גוי ונגמרה מלאכתם על ידי גוי. ואף שהספק השני אינו שקול אלא מיעוט, כיון שהספק הראשון הוא שקול ואפשר יותר משקול, חזי לאיצטרופי הספק השני.

לאור המתבאר, מעיקר הדין אין חובה להפריש תרומות ומעשרות מפירות שלא ידוע מקורם, כאשר רוב הפירות שבשוק מעושרים. עם זאת, מנהג רבים להפריש תרומות ומעשרות בלא ברכה גם באופן זה:

ישכיל עבדי חלק ח סימן ח אות ה:

מעשים שבכל יום כאן בארץ... ובמקום ספק לעשר בלי ברכה ולזרוק רק שיעור א' ממאה של תרומה גדולה, ושניים ממאה בשביל תרומת מעשר, ובשנת מעשר עני לחלל על פרוטה ולתת אותו לאיזה עני... ואם שנת מעשר שני אז המנהג לייחד מטבע בשביל לחלל עליו מעשר שני... כמסודר כל זה בלוחות השנה שעשו בכוונה להקל על אלה שאינם בקיאים בהפרשת תרומות ומעשרות... המנהג לעשר בלא ברכה משום ספק.

❖ **חשוב, מדוע נהגו לעשר, האם משום תקנת דמאי או מכיוון שאפשר בקלות לתקן?**

ה. הלכה למעשה

א. פירות שהגיעו מהשדה, וידוע שלא הופרשו מהם תרומות ומעשרות חובה להפריש מהם בברכה.

ב. פירות שהגיעו מהשוק, ולא ידוע אם נקנו בחנות העומדת תחת פיקוח הלכתי, מעיקר הדין אין חובה להפריש מהם תרומות ומעשרות, אך ראוי להחמיר ולהפריש בלא ברכה. כאשר לא ניתן להפריש, כגון בשבת - רשאי לאכול.

ג. פירות שיתכן והגיעו ישירות מהשדה, יש להקפיד להפריש מהם בלא ברכה.

ד. אין צריך לחשוש לאיסור ערלה בפירות שאין ידוע מקורם, כל שלא התברר שמצויים פירות ערלה רבים ממין זה.

וכן כתב הגר"ח קנייבסקי לעניין קניית פירות שאין ידוע מקורם:

דרך אמונה תרומות פרק ב אות קיט:

הטבל אוסר במינו בכל שהוא שהרי אפשר לתקנו והוא ליה דבר שיש לו מתירין דאפילו באלף לא בטיל מדברנו... וכל זה בתערובות, אבל הקונה פירות מן השוק ויש שם חיוב ופטור, הולכין אחר הרוב, דכל דפריש מרובא פריש.

ד. איסור דמאי בזמן הזה

חכמים תיקנו להפריש מעשר ראשון ומעשר שני מפירות שאינם ידועים כמעושרים:

רמב"ם הלכות מעשר פרק ט הלכה א - ד:

בימי יוחנן כהן גדול שהיה אחר שמעון הצדיק, שלחו בית דין הגדול ובדקו בכל גבול ישראל, ומצאו שהכל זהירים בתרומה גדולה ומפרישין אותה, אבל מעשר ראשון ומעשר שני ומעשר עני היו עמי הארץ מישראל מקילין על עצמן ולא היו מפרישין אותן, לפיכך גזרו שלא יהא נאמן על המעשרות אלא אנשים נאמנים, אבל עמי הארץ פירותיהן ספק ואין נאמנין לומר מעושרין הן וזהו הנקרא דמאי... כשמפרישין מן הדמאי תרומת מעשר ומעשר שני אין מברכין עליהן לפי שהוא ספק.

בזמן חז"ל היו אנשים הידועים כ'חברים' שהם היו נאמנים על המעשרות:

רמב"ם הלכות מעשר פרק י הלכה א:

המקבל עליו להיות נאמן על המעשרות ולא יהיו פירותיו דמאי, צריך להיות מעשר את שהוא אוכל ואת שהוא מוכר ואת שהוא לוקח, ואינו מתארח אצל עם הארץ (מי שאינו חבר), וצריך שיקבל עליו דברים אלו ברבים, וכשיבואו עדים נאמנין שקיבל דברים אלו ברבים ושהוא רגיל בהם תמיד הרי זה נאמן על פירותיו לומר מעושרין הן.

החזו"א נקט שגזירת דמאי קיימת בימינו, והסתפק כיצד אפשר להאמין על המעשרות מי שלא קיבל עליו 'חברות':

חזון איש שביעית פרק י אות ח:

כל שלא קבענו חברים, נמי נוהג דין דמאי, ואין זה שהוא חבר רשאי ליקח מעם הארץ ולסמוך עליו שהוא מעושר. ויש מקום לומר לחומרא, שכשגזרו על הדמאי הצריכו לכולם קבלה בפני תלמיד חכם... וכל זמן שלא קבלו היה דינן כעם הארץ, ולא היה חבר שלא קיבל אוכל על יד חברו שלא קיבל, ולפי זה בזמן הזה גם כן אין חבר אוכל על יד חברו, ואין אדם נאמן על חברו שעושר, ואם כן אף בני ביתו אין נאמנין עליו, וצריך כל אחד לעשר מה שהוא אוכל. אבל אין הדבר מסתבר, אלא הקבלה תיקנו למגדר מילתא, אבל כל שלא נקבע הדבר, כל חבר הוא נידון כמו שהוא באמת... וכן המנהג שחברין מאמינין זה לזה ומנהג ישראל תורה.

לעומת זאת, רבים מהפוסקים נקטו שגזירת דמאי אינה נוהגת בזמן הזה:

שו"ת מנחת שלמה חלק א סימן סב:

דוקא בזמן חז"ל שקבעו סדר של קבלת חברות לכן כל מי שלא קבל עליו חברות תיקנו לחושבו כע"ה, מה שאין כן בזמננו שאין סדר כזה חזר הדבר לדינו דמי שהוא בחזקת כשרות נאמן ומי שאינו בחזקת כשרות גרע טפי מע"ה שבזמן חז"ל ואינו נאמן אף על תרומה גדולה, וכל המושג של דמאי אינו שייך כלל בזמננו... במקום שיש משגיחים

